

Spis treści

Przedmowa do wydania angielskiego • 5

Wstęp • 9

Rozdział 1. Typologia Pawłowa: tradycja i aktualny stan badań • 15

1.1. Badania Pawłowa nad typami układu nerwowego • 15

1.1.1. Siła układu nerwowego w zakresie pobudzenia • 17

1.1.2. Siła układu nerwowego w zakresie hamowania • 22

1.1.3. Równowaga procesów nerwowych • 25

1.1.4. Ruchliwość procesów nerwowych • 26

1.1.5. Typy układu nerwowego • 29

1.2. Typologia układu nerwowego w ujęciu uczniów Pawłowa • 33

1.2.1. Badania nad typami układu nerwowego u zwierząt • 35

1.2.2. Pierwsze próby przeniesienia typologii Pawłowa z populacji zwierząt na człowieka • 42

1.3. Szkoła Tiepłowa—Niebylicyna: typologia neopawłowska • 52

1.3.1. Metodologiczne podstawy badań nad właściwościami układu nerwowego • 54

1.3.2. Siła procesu pobudzenia jako wymiar charakteryzowany przez dwa bieguny: wrażliwość i wydolność • 56

1.3.3. Ruchliwość układu nerwowego i jej podział na dwie niezależne właściwości: ruchliwość i labilność • 59

- 1.3.4. Dynamiczność procesów nerwowych jako czwarta właściwość układu nerwowego • 63
- 1.3.5. Równowaga jako wtórna cecha układu nerwowego • 67
- 1.3.6. Próby wyodrębnienia innych, niezależnych właściwości układu nerwowego • 69
- 1.3.7. Badania nad dziedzicznością cech układu nerwowego metodą bliźniąt • 76
- 1.3.8. Zjawisko parcjalności w badaniu cech układu nerwowego • 85
- 1.3.9. Wartość stymulacyjna sytuacji a siła układu nerwowego • 90
- 1.3.10. Cechy układu nerwowego a pamięć • 98
- 1.4. Główne kierunki badań szkoły uralskiej nad typologią Pawłowa • 104
- 1.4.1. Styl działania a typ układu nerwowego • 106
- 1.4.2. Związki między podstawowymi cechami układu nerwowego a temperamentem oraz nowe podejście w myśleniu typologicznym • 112
- 1.4.3. Cechy układu nerwowego a efektywność działania w różnych sytuacjach życiowych • 117

Rozdział 2. Metody laboratoryjne stosowane przez typologów neopawłowskich do diagnozy podstawowych cech układu nerwowego • 122

- 2.1. Wstęp • 122
- 2.2. Metody służące do diagnozy siły procesu pobudzenia • 127
 - 2.2.1. Wygaszanie ze wzmocnieniem • 127
 - 2.2.2. Metoda indukcyjna • 133
 - 2.2.3. Próg wrażliwości • 140
 - 2.2.4. Krzywa czasu reakcji • 143
 - 2.2.5. Zmiana czasu reakcji prostej pod wpływem powtarzających się ekspozycji bodźców • 147
 - 2.2.6. Reakcja wodzenia na bodźce o niskiej częstotliwości • 150
- 2.3. Metody diagnostyczne labilności układu nerwowego • 156
 - 2.3.1. Adekwatna chronaksja optyczna • 156
 - 2.3.2. Krytyczna częstotliwość migotania • 157
 - 2.3.3. Szybkość regeneracji wrażliwości wzrokowej na ekspozycje bodźca • 160
 - 2.3.4. Reakcja wodzenia w zakresie rytmu beta • 162
 - 2.3.5. Sumaryczna energia rytmu beta • 166
- 2.4. Diagnoza ruchliwości procesów nerwowych • 167
 - 2.4.1. Przeróbka sygnałowego znaczenia pary bodźców • 167
 - 2.4.2. Szybkość zmiany reakcji na szybko zmieniające się bodźce • 169
- 2.5. Podstawowe charakterystyki rytmu alfa jako wskaźniki równowagi procesów pobudzenia i hamowania (aktywowalność) • 173

Rozdział 3. Kwestionariusz Temperamentu jako wynik badań nad metodami diagnozy podstawowych cech układu nerwowego • 176

- 3.1. Rozbieżności w ocenie cech układu nerwowego mierzonych w warunkach laboratoryjnych • 177
- 3.2. Wywiad i obserwacja stosowana jako metody diagnostyczne w typologii Pawłowa • 182
- 3.3. Kwestionariusz Temperamentu (KT) • 187
- 3.3.1. Ogólny opis aktualnej wersji KT • 190
- 3.3.2. Psychometryczna charakterystyka KT • 201

Rozdział 4. Typologia Pawłowa a niektóre biologicznie uwarunkowane wymiary osobowości • 216

- 4.1. Wstęp • 216
- 4.2. Ekstrawersja—introwersja a cechy układu nerwowego • 224
- 4.2.1. Przegląd badań • 224
- 4.2.2. Dane kwestionariuszowe • 235
- 4.3. Lęk i neurotyczność w relacji do podstawowych cech układu nerwowego • 242
- 4.3.1. Lęk a podstawowe cechy układu nerwowego • 242
- 4.3.2. Neurotyczność a podstawowe cechy układu nerwowego • 249
- 4.4. Ogólne wnioski • 256

Rozdział 5. Regulacyjna teoria temperamentu • 260

- 5.1. Pawłowowska koncepcja cech układu nerwowego i jej analiza krytyczna jako punkt wyjścia regulacyjnej teorii temperamentu • 260
- 5.2. Pojęcie temperamentu • 266
- 5.2.1. Względnie stałe cechy zachowania jako składniki temperamentu • 266
- 5.2.2. Przejawy temperamentu w formalnych cechach zachowania • 268
- 5.2.3. Temperament jako zjawisko pierwotnie biologicznie zdeterminowane • 270
- 5.3. Poziom energetyczny zachowania jako jeden z głównych składników temperamentu • 271
- 5.3.1. Reaktywność jako pierwotna cecha temperamentu • 274
- 5.3.2. Aktywność jako cecha temperamentu • 286
- 5.3.3. Reaktywność a aktywność • 295
- 5.3.4. Poziom energetyczny zachowania jako wspólny mianownik wybranych wymiarów osobowości • 297
- 5.4. Charakterystyka czasowa zachowania • 299
- 5.4.1. Wstępnie wybrane cechy odnoszące się do charakterystyki czasowej zachowania • 300

- 5.4.2. Czasowe właściwości temperamentu wyodrębnione na podstawie badań psychometrycznych • 302
- 5.5. Metody stosowane do diagnozy cech temperamentu • 307
- 5.5.1. Skale Ocen Reaktywności (SOR) • 308
- 5.5.2. Kwestionariusz Charakterystyki Czasowej Zachowania (KCCZ) • 313
- 5.5.3. Uwagi końcowe • 319

Rozdział 6. Temperament a działanie • 321

- 6.1. Styl działania w relacji do temperamentu i jako regulator wartości stymulacyjnej sytuacji • 322 ✓
- 6.1.1. Rozważania teoretyczne • 323
- 6.1.2. Styl działania w warunkach naturalnych • 328
- 6.1.3. Styl działania jako obiekt manipulacji • 338 ✓
- 6.1.4. Wybrane aspekty rozwojowe relacji między poziomem reaktywności a stylem działania • 345
- 6.2. Wpływ temperamentu na wybór aktywności i sytuacji o określonej wartości stymulacyjnej • 349 ✓
- 6.2.1. Preferencje aktywności o odpowiedniej wartości stymulacyjnej a poziom reaktywności • 350
- 6.2.2. Stymulacyjna wartość strategii działania u jednostek różniących się poziomem reaktywności • 362
- 6.3. Efektywność działania i zmiany psychofizjologiczne pod wpływem sytuacji o różnej wartości stymulacyjnej a cechy temperamentalne • 372
- 6.3.1. Poziom wykonania a cechy temperamentu • 374 ✓
- 6.3.2. Koszty psychofizjologiczne a poziom reaktywności • 383

Rozdział 7. Temperament a osobowość • 393

- 7.1. Rozważania teoretyczne • 393 ✓
- 7.1.1. Biologiczne a społeczne determinanty różnic indywidualnych • 393
- 7.1.2. Wzajemne związki i zależności między temperamentem a osobowością • 398 ✓
- 7.2. Dane empiryczne dotyczące relacji między temperamentem a osobowością • 405
- 7.2.1. Poziom reaktywności a odporność na nacisk społeczny • 407
- 7.2.2. „Ja” idealne i „ja” realne a zapotrzebowanie na stymulację • 413
- 7.2.3. Makiawelizm a reaktywność • 418
- 7.2.4. Poziom aspiracji a reaktywność • 421
- 7.2.5. Styl poznawczy na przykładzie wymiaru abstrakcyjności—konkretności a reaktywność • 426
- 7.3. Uwagi końcowe • 434

Załącznik 1. Kwestionariusz Temperamentu (KT) • 438

Załącznik 2. Skala Oceny Reaktywności Przedszkolaka (SOR₁) • 444

Załącznik 3. Skala Oceny Reaktywności Ucznia (SOR₂) • 448

Załącznik 4. Skala Oceny Reaktywności Ucznia (SOR₃) • 453

Załącznik 5. Kwestionariusz Charakterystyki Czasowej Zachowania
(KCCZ) • 458

Bibliografia • 464

Indeks rzeczowy • 512